

2013 metų paveldo dienos „Epochų ženklai“ Kėdainių rajone

2013 metais Europos paveldo dienų Lietuvoje tema „Epochų ženklai“. Ja buvo siekiama atkreipti dėmesį į 1863 m. sukilimo bei kitų svarbių istorinių įvykių pėdsakus, atspindinčius įvairiuose kultūros paveldo objektuose: dvaruose, istoriniuose parkuose, bažnyčiose, paminkluose, medinėje architektūroje bei daugelyje kitų tiek nekilnojamųjų, tiek kilnojamųjų kultūros paveldo vertybių. Įsmenintus epochų ženklus perskaityti galime istorinių asmenybių biografijose, leidžiančiose geriau suprasti laikmečio įtaką žmonių gyvenimui ir įvertinti nematerialųjį palikimą, per kartų kartas perduotą iki šių dienų.

2013 m. EPD temos „Epochų ženklai“ renginiai Kėdainiuose buvo skirti Kėdainių rajono visuomenei ir svečiams, siekiant supažindinti juos su kultūros paveldu, aktualizuoti vienokią ar kitokią kultūros paveldo sritį. Kalbant apie paminklus ir paminklines vietas, Kėdainių rajone yra daug epochų ženklus menančių vietų: Kėdainių senamiestis, Paberžė, Dotnuva - Akademija, Šventybrastis, dvarai, kurių atsiradimą bei jų visuotinį pajautimą įtakojo pastatai, įvykiai, didikai bei konkretūs žmonės. Renginių – ekskursijų metu buvo kalbama apie epochų ženklus Kėdainių senamiestyje, Akademijos mstl., Paberžėje, Pašumerio bei Vaiškonių dvaruose, Kauno rajone ir Kauno mieste.

Rugsėjo 13 dieną, 2013 metų Europos paveldo dienas atidarydamas Lietuvos agrarinių ir miškų mokslų centro filialo Žemdirbystės instituto direktorius Vytautas Ruzgus pabrėžė, kad tiek Lietuvoje, tiek Kėdainių krašte kiekvieną kartą galime būti nustebinti susidūrę su mažam žemės lopinėliui neįtikėtina kraštovaizdžių, architektūros įvairove, būsimieji pakerėti jos grožio ir visa persmelkenčio praeities alsavimo. Akademijos miestelis turi savo paveldą, materialųjį ir intelektualų, kuriais galime didžiulotis, savo istoriją, kurią galime papasakoti, tik panorėkime ją išgirsti.

Prie Žemdirbystės instituto rūmų

Kalba Žemdirbystės instituto direktorius Vytautas Ruzgus

Pranešimą „Epochų ženklai Akademijoje. Istorizmo ir tarpukario laikotarpio architektūra“ parengė pranešėja architektė – restauratorė Asta Prikockienė, projektavusi daug Dotnuvos dvaro pastatų restauravimo ir remonto projektų. Pranešėja pasakojo, kad Akademijos miestelio pagrindas yra buvusio dvaro teritorija ir jo statiniai. Pirmosios rašytinės žinios apie jį siekia XVI a. Tačiau tai, kas išliko iki mūsų dienų prasidėjo XVIII a. pabaigoje, kai dvarą su visais, jam priklausančiais kaimais ir miesteliu, įsigijo grafas Antanas Chrapovickis. Manoma, kad būtent grafas Chrapovickis pastatė dvaro rūmus, kurie XIX a. antroje pusėje buvo rekonstruoti ir įgavo dabartinio pastato apimtį. Galima sakyti, kad tai vienas seniausių Akademijoje stovinčių pastatų, apie kurį pradėjo suktis visa gyvenvietės veikla. Dvaro gyvavimo laikais buvo pastatyti: svirnas, spirito varykla, dvaro namas, dvaro mokykla, kumetynas, arklidė, pastatas, vadinamas malūnu, tvartai, daržinės. Šio laikotarpio pastatams būdinga: tradicinė – liaudiškoji architektūra (svirnas, mediniai ūkiniai pastatai), klasicizmas (spirito varykla), istorizmo – eklektikos stiliaus rūmai, istorizmo – „plytų stiliaus“ gyvenamieji ir mūriniai ūkiniai statiniai. Baigdama pranešimą Asta Prikockienė reziumavo, kad Akademijos statinių stilių įvairovė yra labai plati:

- Istorizmo „plytų stilius“ – simetrija, puošybinė ornamentika, vienodi langai, stačiakampis planas.
- Eklektika – laisvas praeities stilistinių formų jungimas.
- Plytų stilius su moderno bruožais – asimetrija, geometriniai ornamentai, konstrukcijų estetika, įvairios formos ir dydžio langai.
- Tarpukario funkcionalizmas – forma seka funkciją.

Architektė restauratorė Asta Prikockienė

Renginio dalyviai Žemdirbystės instituto salėje

Birutė Ruzgienė, Kėdainių rajono savivaldybės Mikalojaus Daukšos viešosios bibliotekos direktorė pranešimu „Žemės ūkio kultūros ištakos Dotnuvoje–Akademijoje“ – pradėjo ekskursiją į Žemdirbystės instituto biblioteką. „Žemės ūkio kultūros ištakoms Dotnuvoje – Akademijoje daugiau kaip 100 metų. Per tą laiką praūžė du pasauliniai karai, keliskart pasikeitė santvarka, technologijos, pastatai, įstaigos, paminklai, žmonės, technika. Ta pati, nepakeista, nesunaikinta liko tik rašytiniuose šaltiniuose užfiksuota žmonių atmintis tam, kad būtų perduota Jums“ - kalbėjo pranešėja. Lietuvos žemdirbystės instituto (toliau LŽI) biblioteka ne tik paveldėjo 1922 – 1927 m. Dotnuvoje įkurtų žemės ūkio mokslo įstaigų bibliotekų fondus, bet sukaupė ir išsaugojo beveik visus kada nors Lietuvoje išleistus žemės ūkio spaudinius bei informaciją apie juos. Beje, leidinių, išleistų iki 1941 metų saugoti LŽI biblioteka neturėjo teisės. Šio draudimo bibliotekos vadovai nepaisė, rinko ir sumaniai nuo visokių tikrintojų paslėpdavo neleistinus leidinius. Todėl šiandien bibliotekoje saugomas unikalus 16 095 iki 1941 m. Lietuvoje ir kitur išleistų žemės ūkio spaudinių, 18 pavadinimų Lietuvos laikraščių komplektų fondai, Lietuvos žemės ūkio spaudinių, išleistų 1700 – 1989 metais, kartoteka. Tai Lietuvos žemės ūkio kultūros paveldas, užfiksuotas dokumentuose, įsigytas iš įvairių asmenų, surinktas iš palėpių ir išsaugotas Žemdirbystės instituto bibliotekos fonduose. Dalis jo buvo saugoma geležinėje spintoje, sakant, kad čia archyviniai dokumentai, dalis - lentynose tarp šimtų tūkstančių kitų publikacijų, dalis - bibliotekos vadovo podėlyje.

Nuotraukoje Gineso rekordų knygoje užregistruota didžiausia Lietuvos bibliotekose saugoma knyga Amerikos paukščiai. Natūralaus dydžio paukščius nupiešė ir aprašė praėjusio šimtmečio mokslininkas. Beje, tokių unikalių gabumų mokslininkas dirbo ir LŽI. Akademiškas, sėklotyrininkas, Algirdas Grigas ne tik aprašė, bet ir pats nupiešė augalų sėklas. Vėliau renginio - ekskursijos dalyviai aplankė Akademijos parką, apie jame esančius kultūros paveldo objektus – paminklus: G.Kreicui, S.Nacevičiui, ŽŪ Akademijos dėstytojams tremtiniams ir kaliniams, Dotnuvos žemės ūkio technikumui kariams savanoriams, dalyvavusiems kovose už Klaipėdos krašto prijungimą prie Lietuvos, D. Rudzinskui ir kt. Birutė Ruzgienė papasakojo plačiau.

Žemdirbystės instituto bibliotekoje

Prie paminklo ŽŪ Akademijos dėstytojams
tremtiniams ir kaliniams

Rugsėjo 14 dieną 11 val. įvyko tradicinė ekskursija po Kėdainių senamiestį, pristatant senamiesčio objektus „Kėdainiai XIX a.“, kurią labai įdomiai pravedė VŠĮ Kėdainių turizmo ir verslo informacijos centro gidė, kelionių vadovė Edita Mongirdaitė. Šios, jau tradicinėmis tapusios ekskursijos kiekvienais metais sulaukia vis didesnio dėmesio – šiais metais susirinko apie 36 kėdainiečiai ir svečiai.

E. Mongirdaitė aprodo Kėdainių senamiestį

Radvilų mauzoliejuje

Pusę devynių ryto pilnas autobusas kėdainiečių išvyko į Paberžę. Tai buvo bendras projektas kartu su Kauno miesto ir Kauno rajono savivaldybėmis – pažintinė ekskursija autobusu Kėdainiai – Paberžė – Karalginis – Ringovė – Kaunas – „Kunigo A. Mackevičiaus kovos kelias“. Aplankėme Paberžės dvaro sodybos (dabar 1863 m. sukilimo muziejus) ir Švč. Mergelės Marijos apsilankymo bažnyčios statinių kompleksą su unikaliomis Tėvo Stanislovo surinktomis liturginių rūbų bei kitomis (raktų, puodų ir kt.) kolekcijomis. Apie pusantro šimto ekskursantų po Paberžės kompleksą vedžiojo ir pasakojo muziejininkės Regina ir Alina Galvanauskienės.

Paberžės bažnyčios šventoriuje

1863 m. sukilimo muziejuje

Sustoję Karalginio kaime pagerbėme 1863 metų sukilėlių kapus. Atvykusius ekskursantus pasitiko Babtų jaunieji šauliai, Babtų gimnazijos moksleiviai, kraštotyros muziejaus ir kultūros centro darbuotojai.

1863 m. lapkričio 15 dieną Lietuvos sukilimo vadovybė paskyrė A. Mackevičių vyriausiuoju Kauno gubernijos sukilėlių dalinių organizatoriumi ir kariniu viršininku. Rudenį, sukilimo kovoms blėstant, A. Mackevičius ryžosi atnaujinti susilpnėjusius organizacinius ryšius su Vyriausiąja sukilimo vadovybe Varšuvoje. Tam reikėjo persikelti per Nemuną į Augustavo guberniją. Tarp Vilkijos ir Seredžiaus turėjo laukti valtis, tačiau sutartoje vietoje jos nebuvo. Užsukus pasišildyti į Ringovės kaime prie kelio esančią eigulio trobelę, A. Mackevičių užklupo caro žandarai. Taip nelemto atsitiktinumo dėka gruodžio 17 dieną pasibaigė nesugaunamojo sukilėlių vado ir kunigo kovos kelias. Dar ir šiandien Vilkijos apylinkės seniūnijoje, prie kelio į Jurbarką, stovi ši trobelė. Čia įvykusį liūdną istorinį įvykį atkūrė vietiniai moksleiviai, inscenizavę A. Mackevičiaus suėmimą.

Paminklas sukilėliams Karalgirio kaime

A.Mackevičiaus suėmimo vieta

Dokumentinė ekspozicija apie sukilimo vadą parengta ir Saulėtekio Antano Mackevičiaus pagrindinėje mokykloje. Čia projekto dalyviai buvo pavaišinti kareiviška koše, arbata.

Ekskursiją A. Mackevičiaus kovos keliu baigėme Kaune, kur sukilimo vadas buvo įkalintas ir teisiamas. Buvusio Kauno seniūno Simono Siručio namo rūsiuose suimtas tardytas, o Šv. Kūčių dieną, gruodžio 24-ąją – paskelbtas nuosprendis – nubausti mirtimi pakariant. Ekskursantai, lydimi gido Radvilos Pabilionio, vienas po kito leidosi į šaltus Rotušės a. 13 namo rūsius, kurie ir šiandien primena baisias sukilėlių kančias. Mirties bausmė A. Mackevičiui įvykdyta 1863 m. gruodžio 28 d. E. Ožėškienės gatvės įkalnėje.

Prie Saulėtekio A. Mackevičiaus pagrindinės mokyklos

Rūsiai, kuriuose buvo kankinami sukilėliai

Ankstų rugsėjo 15 dienos rytą išvykome į Šėtos seniūniją ir apžiūrėjome Pašumerio dvarą. Pranešime „Pašumerio dvaras 1863 metų sukilimo sukuryje“ jo savininkė – Šėtos gimnazijos direktorė Antanida Likšienė pasakojo, kad 15 a. Pašumerys galėjo priklausyti Aukštųjų Kaplių dvarui. Vėliau tapo atskiras dvaras, pirmą kartą mūsų turimais duomenimis dokumentuose minimas 1560 metais, kai Andrius Mitėnas testamentu Pašumerio dvarą užrašė savo žmonai Kotrynai Šimkevičiūtei- Pacevičienei. Šlovingiausia Pašumerio istorijos dalis yra siejama su Boleslovu Velička (1821-1870), kuris dalyvavo 1863 metų sukilime, palaikė ryšius su baltųjų grupuotės vadovybe, telkė žmones sukilimui, tiekė maistą, sukilimo metu apgyvendino sukilėlius. 1863 metų balandžio pradžioje Pašumeryje įvyko vadų susitikimas, kuriame dalyvavo Jokūbas Geištoras ir Zigmantas Sierakauskas. Apie šį susitikimą, kaip labai svarbų, rašė Jokūbas Geištoras savo atsiminimų knygoje. B. Velička buvo teisiamas karo lauko teisme, bet atsipirko areštu. Dvaro nekonskavo, nes dvaras formaliai priklausė žmonai Teofilei.

2013 metų rugpjūčio mėn. Pašumerio dvaro bendrasavininkiai Likšos pastatė paminklinę lentą tam garsiam susitikimui dvare atminti toje vietoje, kur buvo dvaro rūmai.

Prie paminklinės lentos Pašumerio dvare

Pasakoja Antanida Likšienė

Nuvykę į Vaiškonių dvarą, apžiūrėjome ten išlikusius XIX a. pirmos pusės pastatus: buv. rūmus, ledainę-svirną, svirną, kalvę ir malūną bei parką. Šis dvaras atiteko Vileišių palikuonims, kai Vileišio Jono sūnus Petras vedė Žilinskaitę Vitą, kurių vaikai Birutė ir Petras Jonas ir dabar gyvena JAV.

Vaiškonių dvare

Šėtos gimnazijos salėje

Pranešimą „Epochų ženklai. Vileišių giminė“ Šėtos gimnazijoje pristatė profesorius istorikas Jonas Aničas. VŠĮ Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondo vadovas, kuriojantis „Vileišių kolegija“ svetainę Mykolas Karčiauskas rekomendavo prof. istoriką Joną Aničą kaip daugiausiai tyrinėjusį brolių Vileišių gyvenimą ir veiklą Lietuvos labui. Petro Vileišio (1851-1926) tautinė visuomeninė veikla buvo plačiašakė: tai atkaklios pastangos išplėsti iš caro valdžios laisvę lietuvių spaudai; tai plati šviečiamoji veikla, žmonėms labai reikalingų mokslo žinių populiarus skleidimas; tai lietuviybės gaivinimas nutautėjusiame Vilniuje; tai pirmojo lietuviško „Vilniaus žinių“ dienraščio leidimas bei pastangos telkti lietuvių inteligentiją kultūros darbui ne siauru partiniu, o bendru tautiniu pagrindu. Būdamas žymus tiltų statybos inžinierius ir vienas pirmųjų lietuvių verslininkų, iš profesinės veiklos gaudavo nemažai pajamų, ir jos tapo materialine jo patriotinių darbų baze. Lietuvos šviesuomenė gerai suprato P.Vileišio vietą tautinio išsivadavimo judėjime. Ne vienas kultūros, mokslo ir visuomenės veikėjas yra žavėjęsisi jo asmenybe ir darbais. Anot J. Tumo-Vaižganto, jame buvo įsikūnijęs „gerasis lietuvių tautos genijus“, „Apie jį rašyti lygu apie visą lietuvių tautą kalbėti“. Kazys Grinius rašė: „Ne be reikalo jo vardas Petras, nes iš tikro tai uola, kurion yra stropiai atsirėmusi tautos nepriklausomybės ir progreso garantija“. 1907 metais Maironis padovanojo P.Vileišiui Kaune išleistą poemą „Jaunoji Lietuva“ su tokia dedikacija: „Jo Mylistai Gerbiamam Ponui Petrui Vileišiui karštam Lietuvos Mylėtojai ir Darbininkui d.d.d. (lot.

duoda, dovanoja, dedikuoja) autorius. 24 XI 07. Petrapilis“. Tai buvo, galima sakyti, pirmas principinis P.Vileišio nuopelnų lietuvių tautai įvertinimas ir išaukštinimas kito žymaus lietuvio mintimis ir plunksna. Jauniausiasis brolis Jonas Vileišis (1872-1942) – visą gyvenimą laikėsi demokratinės tvarkos principų. Šis bruožas jungė visą įvairialypę Jono Vileišio veiklą. Jis – varpininkas, Vinco Kudirkos šalininkas, jo tautinių demokratinių idėjų puoselėtojas, lietuvių visuomenės vidurinės srovės – liaudininkų demokratų – organizatorius ir ideologas. Jis – padeda leisti pirmąjį lietuvišką „Vilniaus žinių“ dienraštį, yra Lietuvos Tarybos narys, ieškąs optimalių kelių nepriklausomai Lietuvos valstybei atkurti, drauge su kitais vienminčiais rengiantis Vasario 16-osios aktą ir tampantis šio istorinio dokumento signataru. Jis – pirmųjų nepriklausomos Lietuvos ministrų kabinetų (antrojo ir ketvirtojo) narys, kuriantis demokratinių krašto savivaldybių pagrindus; pradėjo kurti nacionalinę finansų sistemą; pirmasis Lietuvos Respublikos pasiuntinys Amerikoje; pirmasis ir ilgametis Kauno miesto burmistras, žymus publicistas, teisininkas, puikiai suvokiantis, kad kuriant nepriklausomą ir demokratinę Lietuvos valstybę, būtina humanizuoti politinius procesus; jis nuosekliai laikėsi principo, kad žmogaus interesai yra svarbiausia demokratijos sąlyga.

J. Aničas rodo paminklo broliams Petru, Antanui,
ir Jonui Vileišiams paminklo projektą

Pirmasis lietuvių dienraštis „Vilniaus žinios“

Visi renginiai - ekskursijos buvo nemokami. Renginius finansavo Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos ir Kėdainių rajono savivaldybės administracija.